

El retaule de Solivella de Mateu Ortoneda

MN. JOSEP MARTÍ I AIXALÀ
Director del Museu Diocesà de Tarragona

EL RETAULE DE SOLIVELLA

Arcada del castell de Solivella, a la Conca de Barberà.

En la pàgina anterior, detall del retaule de la Mare de Déu.

Per a més informació:

Museu Diocesà de Tarragona
Pla de Palau, 2
43003 TARRAGONA
Tels. 977 238 685
977 237 269
museu.diocesa@arquebis-
battarragona.cat

De Mateu Ortoneda, pintor i ciutadà de Tarragona, tenim constància documental d'haver pintat des del 1418 fins al 1424 cinc retaules: dos per a Reus, el de l'església de l'Hospital de Sant Joan i el de la Mare de Déu per a l'església de Sant Pere; un per a la confraria de Sant Llorenç de Tarragona; el de Sant Bartomeu per al santuari de Paret delgada de la Selva del Camp, i un altre per a l'església de Cabra. Tots s'inscriuen, doncs, en el territori de la ciutat i del Camp de Tarragona. Però el 1425 contracta el retaule major per a l'església de Sant Miquel de Manresa i el 1428 contracta el dedicat a Santa Maria Magdalena per a la catedral de Girona.

De totes aquestes obres no se'n conserva cap. En canvi, gràcies al costum d'Ortoneda de signar les seves obres, poc habitual en els pintors catalans de la seva època, sabem del cert que són seves dues peces que curiosament no es troben documentades com les esmentades anteriorment: el retaule de la Mare de Déu del castell de Solivella, que es conserva al Museu Diocesà de Tarragona; i el tríptic dedicat a Santa Caterina, de la col·lecció particular Soler i March de Barcelona.

La parcialitat que suposa comptar només amb aquestes dues obres conservades, fa difícil una valoració de conjunt i un adequat enquadrament cronològic. Caldrà apurar els aspectes formals i tècnics, i comptar també amb una característica de la biografia de Mateu Ortoneda, que sortosament es desprèn de la documentació notarial que posem: les seves relacions amb diversos pintors de l'època.

El primer document sobre el pintor és del 12 de juliol de 1391, en què Mateu Ortoneda atorga poders al seu pare Bernat de Riudecanyes i al seu oncle matern Joan Ortals, ciutadà de Barcelona. El document està datat a la mateixa ciutat de Barcelona, i hi actuen de testimonis els pintors Pere Serra i Joan Mates. Pel document, sabem que Ortoneda aleshores tenia més de catorze

anys i menys de vint-i-cinc. És possible intuir, a través d'aquestes notícies, una primera etapa de formació del pintor, que hauria pogut néixer a Riudecanyes i, a l'empareda de la branca materna, aprendre l'ofici en un taller barceloní relacionat amb Pere Serra i Joan Mates.

Així doncs, les influències de la pintura trescentista barcelonina i les seves solucions italogòtiques no han de ser obviades a l'hora d'analitzar les taules de Solivella, encara que apareguin remodelades sota el patronatge del gòtic internacional, sobretot de l'obra de Borrassà, present a Tarragona des del 1389.

Un document més tardà, del 1428, suposa una bona relació també de Mateu Ortoneda amb el pintor Pere çà Real, de Morella, i per tant la connexió amb l'escola valenciana. En un contracte de l'any 1423, Ortoneda diu que també coneix les maneres de fer dels pintors tant valencians com barcelonesos. Però el retaule de Solivella podria igualment demostrar que l'impacte dels models levantins possiblement hauria impressionat a Mateu Ortoneda molt abans, a través de les novetats importades de València per Guerau Gener, després del 1407, temps en què havia d'enllestir el retaule de Monreale (Sicília) i el de Santes Creus, tots dos dedicats als Goigs de la Mare de Déu. De fet, el retaule de l'altar major de Santes Creus esdevingué una de les obres

EL RETAULE DE SOLIVELLA

Sala on s'exposa el retaule, al Museu Diocesà de Tarragona.

En la pàgina següent, Mateu Ortoneda. RETAULE DE LA MARE DE DÉU, DE SOLIVELLA. Pintura al tremp sobre taula. 411 x 368 cm. Vers 1415. Procedent de la capella del castell de Solivella (Conca de Barberà).

exemplars de la primera etapa del gòtic internacional i, com s'ha dit, tant per les seves dimensions com per la temàtica i la qualitat d'execució, es convertí també en el model a imitar en els retaules marians tarragonins.

Des del 1403, en què Mateu Ortoneda es casa a Tarragona, no en tenim cap altra notícia fins al 1413, en què el trobem domiciliat allí mateix, al carrer del Portal de Sant Antoni.

Considerant que el retaule de Solivella sembla adoptar, ni que sigui selectivament, les maneres del retaule de Santes Creus, enllestit cap al 1411, al de Mateu Ortoneda escauria bé la cronologia de les dates immediatament posteriors, les que van d'aquest any fins a la consolidació del seu taller i de la seva fama, que, d'acord amb els contractes que coneixem, podríem situar cap al 1418.

La part central del retaule, l'ocupa una taula de la Mare de Déu amb l'Infant, asseguda en un tron amb un àngel en cada costat; a sobre del qual s'enfila un dossier de pinacles i, al reposapeus, el pintor hi estampà la seva signatura: Matheo Ortoneda me pinxit. Les altres escenes es reparteixen als carrers laterals, dos a cada banda, en dotze compartiments. Set són dedicades als Goigs de Maria, en aquest ordre: Anunciació, Nativitat, Epifania, Vinguda de l'Esperit Sant, Resurrecció, Ascensió i Coronació de la Mare de Déu. Altres cinc estan dedicades a la Passió: Entrada de Jesús a Jerusalem, Sant Sopar, Prendiment de Jesús, Calvari i Lamentació sobre el cos exànim del Senyor. En el cos inferior del retaule, els vuit compartiments de la predel·la presenten figures del santoral: Sant Pere, Santa Caterina, Sant Bernat, Sant Joan Baptista, Sant Joan Evangelista, Sant Antoni Abat, Santa Maria Magdalena i Sant Pau.

Les escenes es defineixen essencialment per les imatges, el paisatge és gairebé inexistent, i els elements arquitectònics secundaris, els cossos i els vestits són els que omplen l'espai. Des del punt de vista religiós, és el misteri el que focalitza l'atenció sense altres elements que la distreguin. En les figures, poc canòniques anàtomicament, s'alteren les proporcions, de les testes sobretot, potser volgutament, amb la intenció de subratllar l'expressió d'un gest o d'un sentiment o per emfatitzar-ne el missatge iconogràfic, característica pròpia també de la pintura que es feia a Castelló i a València a començaments del segle XV. En el perfil de les figures, la línia ben definida, a vegades dura, fa ben present encara la perduració dels contorns també ben definits de l'estil italogòtic. Mentre que en l'altre extrem, l'esclat de la vibrant policromia, de colors vius i contrastats, de verds i grocs, ataronjats, vermells i blaus, ens situa en el primer estil internacional.

Mateu Ortoneda seria doncs l'exponent més clar d'una escola tarragonina que, situada entre els models barcelonins i els que venien de llevant, pel camí de Tortosa, travessant els Ports, i pel camí de Lleida i Montblanc, entraria en l'època del gòtic internacional amb fesomia pròpia. I en el pintor del retaule de Solivella, els trets distintius de l'aprenentatge amb Pere Serra i Joan Mates no s'haurien perdut del tot i els contactes amb Lluís Borrassà i Guerau Gener hi són prou visibles. Síntesi aquesta última, segurament la més determinant, que li havia pervingut a través d'una ruta que podríem anomenar també del Cister: el gran retaule de Santes Creus, actualment a la capella dels Cardona a la Seu tarragonina, que podeu admirar i comparar amb el de Solivella, accedint per una mateixa porta d'entrada a la Catedral de Tarragona i al Museu Diocesà. ■

